

РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна початкова освіта вибудовується на засадах дитиноцентризму. Її провідною тенденцією є спрямованість на забезпечення максимальної індивідуалізації і персоналізації навчального процесу відповідно до потреб і здібностей конкретного учня. Поняття «індивідуалізація навчання» є усталеним: воно передбачає врахування в плануванні та здійсненні освітнього процесу індивідуальних особливостей дитини (зокрема перспектив її подальшого інтелектуального та емоційного розвитку; наявних складностей у навчальній (навчально-пізнавальній) діяльності, утруднень у навчальній взаємодії та спілкуванні) задля забезпечення її гармонійного всебічного розвитку. «Персоналізація навчання» – споріднене поняття, проте воно фокусується на активній залученості учнів до корегування змістової та процесуальної складових їхньої навчальної (навчально-пізнавальної) діяльності, що сприяє набуттю дітьми неповторних індивідуальних якостей, розвитку їхньої креативності, критичного мислення, комунікаційних навичок.

В умовах воєнного стану персоналізація й індивідуалізація навчання має значний психолого-дидактичний потенціал щодо мінімізації освітніх (навчальних) втрат учнів та подолання складностей, пов'язаних з освітніми розривами. Водночас, запровадження зазначених підходів до організації та здійснення освітнього процесу зумовлює пріоритетність дотримання дидактичного принципу свідомості, активності й самостійності учнів у навчанні. Суть цього принципу полягає в забезпеченні сприятливого співвідношення педагогічного керівництва й свідомої творчої праці учнів у навчанні, що впливає з розуміння навчання як єдності процесів учіння й викладання. Він ґрунтується на твердженні, що учень в сучасній педагогіці є суб'єктом процесу навчання. Відповідно, учні повинні усвідомлювати цілі учіння, вміти планувати й організовувати свою роботу, розуміти особистісну значущість її результатів.

У зазначеному контексті ключовим для початкової освіти є необхідність формування в учнів уміння вчитися (під керівництвом вчителя та самостійно; за колективної, групової, індивідуальної форми організації навчання).

Як зазначає О. Савченко, уміння вчитися інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою і діяльнісною основами учіння. У його структурі можуть бути виділені мотиваційний, змістовий, діяльнісний, контрольньо-оцінювальний і рефлексійно-корекційний складники. Так, мотиваційний складник включає ставлення і прагнення учня до навчання; змістовий – відомі та нові знання, цінності, уміння, навички; діяльнісний – способи організації виконання навчальної діяльності на різних рівнях складності; контрольньо-

оцінювальний – самоперевірку, самоконтроль досягнень, самооцінку; рефлексивно-корекційний – самопізнання і самоусвідомлення своїх пізнавальних можливостей, прагнення їх удосконалення. Зазначене утворення не набуває достатнього розвитку без цілеспрямованого спеціального формування кожного його складника.

Проблемі формування та розвитку вміння вчитися учнів початкової школи присвячені праці Н. Бібік (в контексті вивчення учнями інтегрованого курсу «Я досліджую світ»), О. Онопрієнко (в контексті вивчення учнями математики), О. Савченко (як ключової дидактичної проблеми початкової освіти і в контексті вивчення учнями предметів «Читання» та «Літературне читання»), Я. Кодлюк (як процесуальної складової сучасного підручника для початкової школи). Також увагу цьому питанню приділяють Н. Басюк, О. Біда, О. Вашуленко, І. Голубовська, О. Гордієнко, О. Комар, Н. Листопад, В. Мартиненко, І. Осадченко, В. Підгурська, Н. Рудницька, В. Танська, Л. Хоружа, Т. Шанскова, О. Янкович.

Констатуємо наявність ґрунтовних психолого-педагогічних напрацювань за окресленим напрямом, які поєднуються в цілісну дидактико-методичну систему розвитку вміння вчитися учнів початкової школи в умовах традиційного очного навчання. Водночас, за змішаної/дистанційної форм навчання, які вимушено використовуються в початковій освіті починаючи з 2020 року, формування/розвиток уміння (самостійно) вчитися є актуальною проблемою.

Інформатизація і цифровізація освіти передбачає наскрізне залучення інформаційно-комунікаційних технологій у процес пізнавально-навчальної діяльності учнів з усіх освітніх галузей початкової школи. Так, сучасні підручники супроводжуються електронними версіями та додатками, які містять аудіо і мультимедійний супровід навчального змісту, дидактичні ігри, цифрові тестові завдання тощо.

Ці матеріали є цікавими та інтуїтивно-зрозумілими для сучасних дітей 6-10 років. Цифрові тестові завдання можуть бути використані для швидкої автоматичної діагностики рівня сформованості предметних компетентностей учнів початкової школи, а також формувального оцінювання їхніх досягнень.

За використання цифрових дидактичних ігор, аудіо та мультимедійних матеріалів може бути ефективно реалізована індивідуалізація та диференціація освітнього процесу в початковій школі. Закцентуємо увагу на можливості учнів самостійно працювати з цифровими додатками до підручників. Інтерфейс переважної більшості з них побудований у вигляді комп'ютерної гри або електронної книжки з гіперпосиланнями на супроводжуючі дидактичні матеріали. Така навчально-ігрова діяльність, окрім забезпечення досягнення навчальних цілей, сприяє розвитку самостійності та витривалості учнів. Управління з цифровими додатками мотивує їх до учіння, формує навички й уміння самостійного виконання вправ, забезпечує учнів можливістю обирати рівень складності навчальних завдань, здійснювати самоперевірку, самоконтроль досягнень, самооцінювання та доопрацьовувати вправи, покращувати власні навчальні результати. Зазначене має розвивальний вплив на уміння учнів вчитися.

Інноваційні цифрові навчальні застосунки розробляються з використанням штучного інтелекту. Вони дають змогу автоматично вибудовувати освітню траєкторію учнів та корегувати її залежно від їхніх проміжних досягнень.

Загалом, використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках у початковій школі має значний психолого-дидактичний потенціал щодо формування/розвитку предметної, цифрової компетентностей учнів, їхньої медіаграмотності, навчальної самостійності й уміння вчитися, що набуває першочергової значущості при організації освітнього процесу в умовах воєнного стану в країні.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Уміння вчитися як ключова компетентність у науковому доробку Олександри Савченко. *Контексти творчості Олександри Яківни Савченко* : Другі міжнар. пед. читання пам'яті О.Я. Савченко, м. Київ. Київ, 2022. С. 8–11. URL: https://lib.iitta.gov.ua/733797/1/Збірник_Савченко_2022-9-12.pdf.
2. Загорулько М. О. Personalized learning in a digital educational environment. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* зб. матеріалів VII міжн. наук.-практ. конф., 01 берез. 2023 р., Харків, 2023. С. 210–212.
3. Ліпчевська І. Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи : дис. ... д-ра філософії в галузі педагогіки : 011. Київ, 2024. 464 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/739908/>.
4. Малихін О. В., Загорулько М. О. Індивідуалізація навчання в закладах загальної середньої освіти як психолого-педагогічна проблема. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі* : зб. матеріалів III міжн. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 07–08 лист. 2023 р., Київ, 2024. С. 165–170.
5. Малихін О. В., Ліпчевська І. Л. Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі : метод. посіб. Київ : «Вид-во Людмила», 2023. 74 с.
6. Малихін О. В., Ліпчевська І. Л. Формування вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи: методи діагностики : метод. посіб. Київ : «Вид-во Людмила», 2023. 72 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/736301/>.
7. Малихін О., Арістова Н., Ліпчевська І. Аналітичні матеріали: дидактичні особливості організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Т. 11, № 10. С. 56–62. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i10-008>.
8. Онопрієнко О. В. «Уміння вчитися» у фокусі діяльності вчителів початкової школи в умовах війни. *Контексти творчості Олександри Яківни Савченко* : Другі міжнар. пед. читання пам'яті О.Я. Савченко, м. Київ. Київ, 2022. С. 89–92. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/733788/1/Збірник-Онопрієнко.pdf>.
9. Савченко О. Я. Уміння учнів учитись як ключова компетентність шкільної освіти. *Дидактика початкової освіти* : підручник. Київ, 2013. С. 219–260.